

Hvem sitter i fengsel?

Eirik Hammersvik

Institutt for kriminologi og rettsosiologi

Universitetet i Oslo

Hvilke typer lovbrudd har de som fengsles begått?

Nyinnsettelse, etter lovbruddsgruppe 2007. Prosent. Kilde: Fengslinger 2007, SSB. N = 12 500 innsatte

- Annen kriminalitet 7,9 % Trafikk 22,0 % Narkotika 16,7 %
Seksual 3,7 % Vold 19,7 % Annen vinning 24,4 % Økonomisk 5,8 %

Innsatte i fengselsanstaltene, etter lovbruddsgruppe. 1 januar 2007. Prosent. Kilde: Fengslinger 2007, SSB. N = 3 400 innsatte

- Annen kriminalitet 3,6 % Trafikk 6,2 % Skadeverk 0,9 % Narkotika 29,2 %
Seksual 9,3 % Vold 21,1 % Annen vinning 25,0 % Økonomisk 4,7 %
- Forteller tallene noe om hvem som sitter i fengsel?

Ulike modeller/idealer gir ulike svar

- Det juridisk/moralsk idealtypiske perspektivets kjennetegnes av:
  - Ser bakover i tid
  - Handlingen er i fokus. Formål: dømme
  - Interesse motsetning mellom samfunn og lovbryster.
  - Begrunnelse; for samfunnets skyld.
- Behandlingsfaglige/vitenskaplige perspektivets kjennetegn
  - Ser fremover tid
  - Personen i fokus, diagnose og behandling
  - Aktør og institusjon har felles interesse om å behandle
  - Begrunnelse: for individets skyld

Levekårsundersøkelser

- Skarðhamar, Torbjørn (2005): Lovbruddskarrierer og levekår, En analyse av fødselskullet 1977, Rapporter 2005/9, Statistisk sentralbyrå.
- Skarðhamar, Torbjørn (2007): «Oppvekstkår og registrert kriminalitet», i Norman, Tor Morten (red.): Ungdoms levekår, Statistiske analyser 93, Statistisk sentralbyrå.
- Friestad, Christine og Inger Lise Skog Hansen (2004a): Levekår blant innsatte, Fafo-rapport 429, Fafo
- Otnes, Berit (1986): Straffbares sosiale bakgrunn 1980-1981, Rapporter 86/21, Statistisk sentralbyrå.

IKRS publikasjoner

- Skarðhamar, Torbjørn (2002): Levekår og livssituasjon i norske fengsler. Hovedfagsoppgave i Kriminologi. IKRS. UiO
- Thorsen, Lotte Rustad 2004: For mye av ingenting ... : straffedes levekår og sosiale bakgrunn. Hovedfagsoppgave i kriminologi. IKRS. UiO

Noen tall fra Skardhamar 2003

- Trøblete barndom: foreldre som ruser seg (40%) Kontakt med barnvernet (29 %)
- Lavt utdannet: 45% fullført grunnskolen eller mindre.
- Arbeid: 33 % hadde jobb før innsettelse
22 % hadde legalt arbeid som hovedinntekt
- Rus: 55 % rusproblem. 7 % drikker hver dag
- Sykdom: 33 % er kronisk syke.
- Økonomi: 31 %

Flere tall fra Skardhamar

- Sosiale relasjoner:
  - Sjelden eller ingen kontakt med familien: 26 %
  - Sjelden eller ingen kontakt med naboer: 23 %
  - Føler seg ofte ensomme: 28%
- Ved løslatelse:
  - 46 % har ikke penger ved løslatelse
  - 24 % av dem som ikke har jobb har heller ikke et sted å bo
  - 71 % har ikke jobb ved løslatelse. 29 % har jobb.

St.meld nr. 37, 2007-2008. s 57

7.1 Hvordan er levekår og helse hos de innsatte og domfelte?

- Flere undersøkelser har i senere år konstatert at kriminalomsorgens klientell på de fleste levekårsområdene har blitt hengende mer og mer etter befolkningen for øvrig. Tilsvarende undersøkelser i våre naboland tyder på det samme. Ifølge FAFOs undersøkelse fra 2004 (Friestad og Skog Hansen) blant et representativt utvalg av 260 innsatte i norske fengsler, er det for mange snakk om en opphoping av problemer som gradvis har utviklet seg siden oppveksten:

30 % har vært barneverns klienter

30 % har opplevd å ha nær familie i fengsel

40 % har ungdomsskolen som lengste fullførte utdanning

70 % er arbeidsledige

40 % lever under fattigdomsgrensen

30 % er bostedsløse

50 % har kroniske sykdommer

Hvem sitter i fengsel?

Tilbakefall

- Opphopning av levekårsproblemer; jo dårligere levekår, desto større er andelen med tilbakefall
  - Ref: Nilsson, A. (2003): Living conditions, social exclusion and recidivism among prison inmates. *Journal of Scandinavian studies in criminology and crime prevention*, 4, 57-83
- Er det mange som havner tilbake i fengsel?
  - Antall personer som begår ny kriminalitet etter endt straffegjennomføring, er relativt høyt. Det statistiske materialet er imidlertid preget av usikkerhet. Forskjellige fagmiljøer definerer tilbakefall på ulik måte (st.mld. 37. s 53).
  - Det vi vet, er at noen få begår mange lovbrudd (Skardhamar 2004).

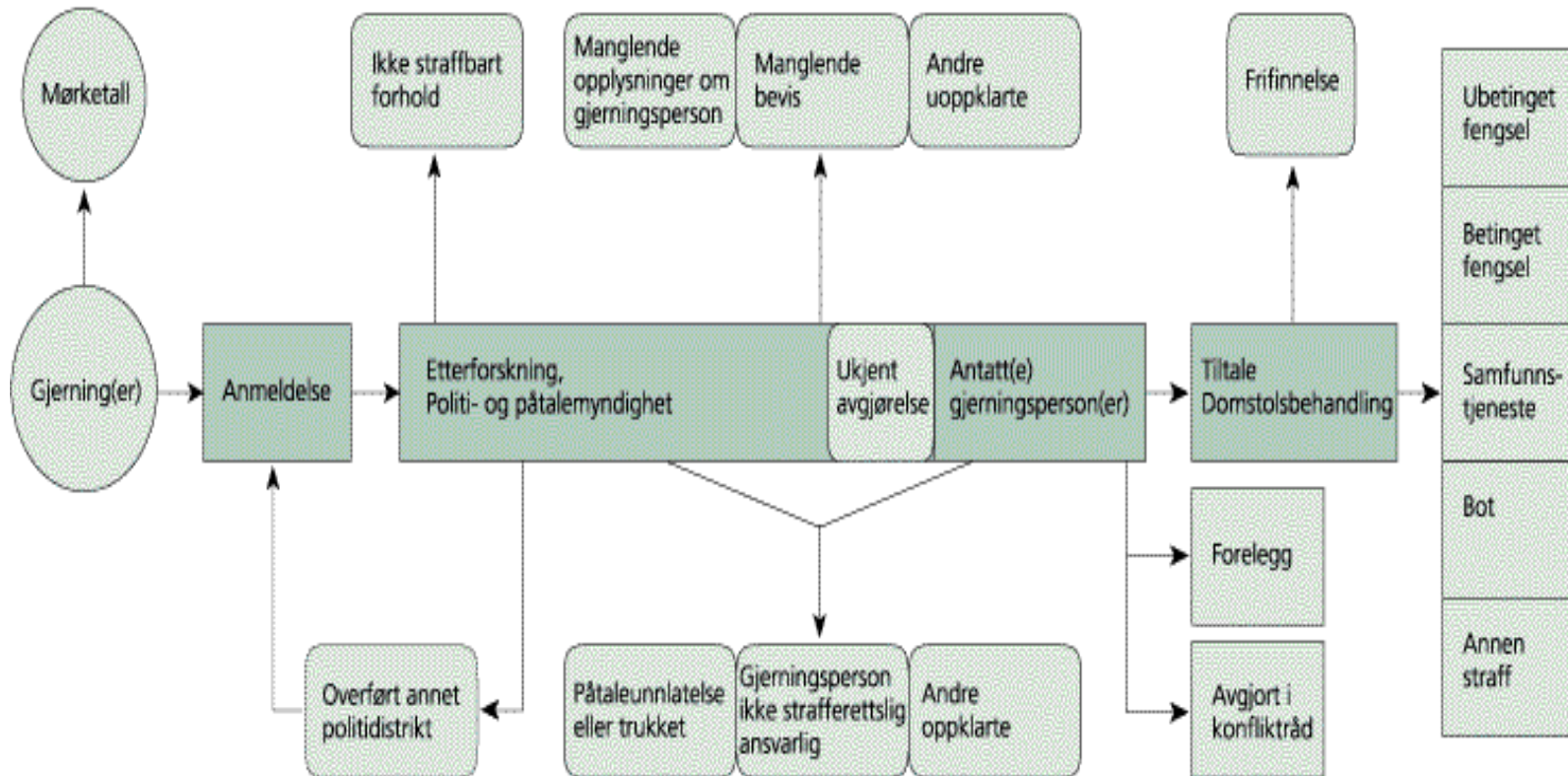

De kontrollutsatte

- Eks på "de nye" gjengangerprosjektene: VIC prosjektet, Gengangergruppen, Bak lås og slå prosjektet.
  - Hva slags lovbrøtere er dette?
    - Stoffbrukere som stjeler for å få penger til stoff
    - De fleste har mange dommer bak seg
    - Har de typiske kjennetegnene som vi har sett
  - Gjerningspersonsrette politimetode, ikke handlingsrettet
  - Skal forbygge lovbrudd ved å inkapasitering/ uskadeliggjøre.
  - Gjengangerlove § 61/62 åpner for dobbelt straff dersom personen er tatt for det samme lovbruddet tidligere, og det ikke liker restriksjoner i straffebudet
  - Høyesterett satt satte en stopper, men hvor lenge?
- Virker det?
  - Vinningslovbruddene gikk ned frem til i fjor. Hva har skjedd? Ny generasjon, utenlandske personer? De kontrollutsatte kommer ut?

Silen

Straffesakskjeden, fra anmeldelse til dom

Uskadeliggjøring i gamle dager

- ”I eldre tider, da straffene i det hele var langt strengere enn nå, da større forbrytelser og i gjentakelsestilfelle endog alminnelige tyverier regelmessig ble straffet med døden, livsvarig straffarbeid eller andre straffer, som i sin virkning kom disse nær, var det åpenbart at man nådde, om ikke andre, så dog ett ettertraktelsesverdige formål: nemlig at de farlige, uforbederlige forbrytere, som bare ville ha benyttet sin gjenfunne frihet til ny forbrytelse, tidligere eller senere, i alminnelighet rett hurtig uskadeliggjordes”

Bernhard Getz, «Udkast til Lov om Modarbeidelse af offentlig Usædelighed og venerisk Smitte» 1893. I: Ragnar Hauge (1996), *Straffens begrunnelser*, s. 235 og 237.

Hvem måtte sperres inne?

- I utkastet til den nye straffeloven foreslo Bernhard Getz (1892, s. 100)¹² at personer «... som tilbringer dagen i lediggang eller på kneiper, lever av tyveri, av understøttelse av den kvinnelige prostituerte eller av sin egen, sover snart under åpen himmel, snart i halvferdige hus, og overalt sprer fare for personer, moral og eiendom rundt seg», skulle sperres inne på ubestemt tid.
- Andre ord enn farlig; hjemløse, folk som drakk, arbeidsledige, fattige.

Høna og egget?

Havner en i fengsel fordi en tilhører de fattig, eller blir en fattig av å sitte fengsel?

- Begge deler.
    - Med anomie teori (det som i Skardhamar heter strain teori), kan vi si at mangelen på legale midler eller muligheter kan gjøre det enklere å gripe tak i det illegale.
    - Med sosial kontrollteori: de svake sosiale relasjonene til familie osv gjør at det er lite å tape på å begå lovbrudd, eller fortsette å begå dem.
    - Om vi bruker kritisk teori: fengselet skjulte funksjon er å rydde vekk de unyttige – de overflødige (Christie 2000, Bauman 2004)
- Anka Ødegaardshaugen mener ut i fra sin empiri, at det også gir mening å snakke om en materiell prisoniseringsprosess.

Den materiell prisoniseringsprosess

- Utvider de gamle teoriene om prisoniseringsprosessen. Mener fengselet ikke bare påvirker det immaterielle men også det materielle.
  - Kjente mometer: Forbryterskolen. Lidelser og ødeleggelse av å sone
- Hva kommer de ut til?
  - Usikkert når de kommer ut, gjør det vanskelig å planlegge
  - Viser til fortellinger der folk mister boligen siden myndighetene ikke har nok boliger til disposisjon.
  - Å miste bolig kan og innebærer å miste tingene sine
  - Gjennomgående er ulike tolkninger av lovene i de ulike delene av landet. Og at lovene ikke følges.
  - Uten jobb og utdanning – Læringsmulighetene i fengselet er ikke godt nok

Hvem sitter i fengsel: fattige eller farlige?

- Avhenger av om en bruker et Velferdsperspektivet eller Farlighetsperspektiv.
- Men vi kommer ikke unna at:
  - 1 Fattige og marginaliserte blir i større grad utsatt for politiets kontroll (Finstad. 2000).
  - 2 Fengselsopphold fører til fattigdom (Ødegaardshaugen. 2005)
- Fra Velferdsperspektivet til farlighetsperspektivet?